

Својим истраживањима Г. Ердељановић је потврдио Нидерлеово мишљење, да су у пределима источне Угарске најпре седели Срби, односно Србохрвати, само га је допунио у толико што је доказао да ти Србохрвати нису сви прешли на Балканско Полуострво, него да су прилични остаци од њих и даље живели у негдашњој јужној Угарској, и да су се држали и после досељења Мађара и у мађарској држави, поред Мађара. Међу тим Србохрватима били су се спорадички настанили и бугарски Словени; успомена на њих било је у 14. и 15. в. у именима неколико насеља у Банату.

Мил. С. Филиповић.

Неколико речи уз „Етничке проблеме код Јужних Словена“.

Случајно се десило, да нисам раније прочитао приказ мога рада „Неколико етничких проблема код Јужних Словена“ (изашао у Зборнику радова, који је посвећен г. Јовану Цвијићу) од г. Х. Барића у „Архиву за арбанаску старину, језик и етнологију“, књ. II, св. 2. (1924.). Кад сам прочитао тај приказ, био сам јако изненађен, јер се у њему *йонешто мени йриписује, што у свом раду нисам казао, а йонешто се друкчије йредсйавља, него што сам ја рекао или очевидно замисљао*. Уопште цео приказ својом садржином јасно сведочи, да је г. Барић мој рад само једним делом читао (и то не довољно пажљиво) а другим делом да га је само прелистао. Уз то г. Барић не приказује мој рад у целини, него је *йробрао из њега само неколико елемената*, и пошто о њима говори напред описаним начином, разуме се, да његов приказ даје доста рђаву и у опште неповољну представу о томе мом раду.

Зато сматрам за потребно поводом тога приказа изнети овде неколико својих напомена.

1. На почетку свог приказа г. Барић даје оваку општу карактеристику мога рада: „Е. расправља, у ствари, проблем о расном саставу Јужних Словена“, а у средини приказа каже о истом раду: „Расправа је претежним делом посвећена питању асимиловању старинаца“.

Те две карактеристике дакле стоје у супротности једна са другом, а није *шачна* ни једна ни друга. У моме чланку има шест тачака, и само се у првој говори о расним проблемима код Јужних Словена а само у другој о асимиловању старинаца, а у остале четири се претресају питања о миграцијама и унутрашњим стапањима, о постанку неких специјалних етничких особина код централног дела Јужних Словена, о значају етничке старости и прилагођавања и о етничкој улози двају великих центара експанзије, динарског и карпатског.

2. „Г. Ердељановић се труди да своје антрополошке погледе доведе у везу са лингвистичким цртама важним за процес мешања Јужних Словена са старинцима, са Румунима, Арбанасима и Трачанима, дотичући се, летимице, и старе топономастике“ — каже се у приказу г. Барића.

А *што није шачно*. Напротив, ја се нигде даље у свом раду — осим у поменутој првој тачки — не бавим о антрополошким питањима, него само о етнолошким у вези са лингвистиком, историјом, антропогеографијом и другим наукама, а само сам на два места (стр. 10. и 20.) поменуо и неке антрополошке чиниоце.

3. Као наставак мало час наведене мисли и реченице каже г. Барић:

„Мени се чини да је за једну синтезу у том правцу потребно да се претходно утврде географске зоне и хронолошки карактер њихов, специјално за румунска насеља, одвајајући, по језичким карактеристикама стара насеља од новијих“.

Ова је напомена г. Барића била у односу на мој рад сасвим неопходна. Била је непотребна зато, што сам ја о значају старе, несловенске, топономастике на земљишту Јужних Словена казао само једну једину реченицу (стр. 14), која гласи овако: „Запазио сам (у Црној Гори и у Брдима) нпр. интересантне комбинације од српске и влашке топографске номенклатуре и могао сам утврдити, да су Срби попримали од Влаха оне географске термине специјалног карактера, који су подешени особитој природи карсног терена“. А из те реченице зацело нико, па свакако ни г. Барић, не може изводити ништа о томе, како ја мислим о томе питању хронологије и језичног карактера.

Уосталом, и да сам случајно хтео говорити о тој ствари нешто више, ја ипак не бих поступио по упуству г. Барића. Ја сматрам, ако питања хронологије и неке ближе језичне карактеристике код ове топомастике имају можда неког значаја за лингвистику, да су за етнологију од сасвим споредне вредности (и да би се само у сасвим изузетним случајевима морала имати у виду), јер је позната ствар, да су Јужни Словени затекли на Балканском Полуострву Влахе и Арбанасе као већ готове народе, са којима су у току од неколико векова стојали у тесним етничким везама, и за нас је главно, *какве су резултате дали ти односи*, а да ли се који од етничких процеса међу њима завршио рецимо у 12. или 15. веку, то је у погледу на те резултате готово сасвим без значаја.

4. Даље се у приказу г. Барића каже ово: „Процес однарођивања старинаца, односно пословењивања њихова биће зацело осветљен дубљом анализом узајамних односа балканских језика, који су у многим чему довели до стварања т.зв. „балканског типа“, нарочито у синтакси. Оно што г. Ердељановић износи, заснива се, у ствари, на ранијим погледима Љ. Стојановића о постанку ијекавизма, с којим се референт не би сложио“.

Да ће поменути процес бити осветљен дубљом анализом узајамних односа код балканских језика, то се по себи разуме, *и то напомињем и ја у својој раду*; само што се та дубља анализа тек има да изврши, она је дакле ствар будућности. А пошто етнологији за решавање оваких питања стоје на расположењу и разна друга средства, а не само подаци из лингвистике, она се може већ сад упуштати у расправљање о томе великом проблему, и зацело се има сматрати као добро дошао сваки озбиљан покушај или идеја у томе правцу.

Није пак ни мало истина, да се оно што ја износим, заснива у ствари на ранијим погледима г. Љ. Стојановића о постанку ијекавизма. Ко год прочита оно што ја о томе питању говорим (стр. 9—13), увериће се, да ја *баш најрошије* истичем неколико врло знатних чињеница, које ми сметају, да примим мишљење г. Љ. Стојановића. А погледи г. Љ. Стојановића не односе се, као што тврди г. Барић, само на постанак ијекавизма, него на питање о утицају старијег становништва (Влаха) на наш језик у опште. — Једино што ја допуштам, то је, да су посрбљени Власи могли *шек у позније време* имати неког утицаја на развитак српског језика (односно једног његовог дела) (стр. 13).

5. Г. Барић је свакако у праву, кад каже, да се не може примити као чињеница, да су несловенске језичне особине код једног дела Јужних

Словена примљене из језика старих Трачана, пошто нам је њихов језик још недовољно познат. *Али је с друге стране требало да испакне*, да се и код мене (стр. 5—6) тај утицај старих Трачана више сматра претпоставком и да ја у ствари истичем као вероватно решење тога питања ове две могућности: са старим се Трачанима измешао и њима предао такве језичне особине *неки од старијих етничких елемената* на земљишту доцније трачке постојбине, и то: или један такав, за који је било карактеристично многобројно јављање алписке расе, или неки други, који је био малоазијског порекла. Ја тражим дакле јасни супстрат, који првобитно није могао припадати Аријцима (у њиховој заједници), а који би нам помогао, да изнађемо, каквог су порекла могли бити преариски (претрачански) становници у источном и у средишном делу Балканског Полуострва, па можда и са које стране су донете (ако су донете) поменуте језичне особине.

6. Даље се у приказу г. Барића каже: „Постанак члана у словенским језицима Балкана не може се одвајати ни од румунскога а ни од арбанаскога и он је по своме пореклу туђ у јужнословенском. Ако се та црта налази и код неиндоевропских народа, није, према садањем стању тих испитивања, принудна претпоставка, да је та црта, „неариска“, као што тврди Ердељановић, ма да се на тај начин има врло вероватно тумачити постпозиција демонстратива у јерменском... Она се налази и код других неар. народа (Шведа и Норвеђана), где она зацело није унесена од алписке расе“.

На првом месту, и ја у своме раду кажем о постанку члана (као и других несловенских језичних особина) *што исто што каже и г. Барић* (в. стр. 5—6, 9 и особито 14—15), *ше је његова најомена о томе била сасвим излишна.*

А што ја ту језичну особину називам „неариском“, сматрам, да сам потпуно у праву: „неариска“, то значи није општа српска и није из српске заједнице. Што се она јавља код Швеђана и код Норвеђана, то не значи, да је „ариска“, него само да је швеђанска и норвежанска. И још је у питању, какви су чиниоци утицали на стварање таквих особина и код Швеђана и Норвеђана.

7. На зевршетку свог приказа г. Барић налази за потребно поучити нас, да „ово питање изискује нарочиту студију, засновану, пре свега, на врло детаљном и добром познавању употребе члана и у арбанском, и у румунском и у словенским језицима Балкана“ и да ће историско-лингвистичка испитивања имати „да покажу, кад и под чијим утицајем су се ове црте јавиле у балканским језицима и како су се оне шириле из језика у језик“.

Сви ми, који се бавимо о тим питањима, знамо то врло добро и *нису нам ша обавештења била нимало пошребна.* И ми наравно очекујемо много будућих лингвистичких испитивања. Нема сумње, да ће се после 50 и после 100 година много више у том погледу знати него данас. Али се у данашње време на жалост може оперисати само с оним, што се зна сада. Осим тога — што је особито знатно — ми имамо у етнологији већ доста одавно стечено искуство, да за истраживања о пореклу и о стварању етничких група и њихових специфичних особина лингвистички резултати сами собом не само нису довољни, него да нас шта више често одводе на странпутице; има нпр, целих група људских, које су попримале само језик или само главније језичне особине неког народа без икаква или готово без икаква крвног мешања са њим; има мноштво речи и израза, што су прелазили од народа до

народа без њихових твораца; и сл. Зато се никад етнологска истраживања не смеју ослањати на саме лингвистичке резултате, него морају исто толико водити рачуна и о подацима, које дају на првом месту соматско-антрополошка испитивања, даље историја и преисторија, студија обичаја, живота и карактера народног, у многоме и народне усмене књижевности, а врло често и антропогеографска истраживања и др.

У моме су раду наглашени и заступљени без мало сви ти елементи, и што сам међу њима на прво место истакао значај расног момента за наша истраживања на Балканском Полуострву, то потпуно одговара стеченим искуствима и потребама етнологије.

Јован Ердељановић.

J. V. Daneš: Jovan Cvijić. K jeho šedesátým narozeninám. (Spisy vydávané přírodovědeckou fakultou Karlovy University. Rok 1925, Číslo 46). S. 1—36, s jednom kartom u prílogu.

Ј. В. Данеш, професор Географије на Карловом Универзитету у Прагу, један од најбољих познавалаца Цвијићевог рада, оцртава у првој глави живот и путовања свога колеге, у другој и трећој износи значај Цвијићевих радова за Географију уопште, и специјално за познавање Балканског Полуострва, и, најзад, у четвртој покушава да представи значај Цвијићев за Јужне Словене, Чехословачке и Словене уопште. Топло карактерисани, овим су радом осветљени и научна личност великог српског испитивача, и његов рад (који је у многим погледу отварао нове путеве и дуго указивао правац), и богаство и плодност његових схватања. Нарочито то важи о антропогеографским радовима, чији је значај за социолошка питања, и теоријска и практична, врло велики. О оним методама, којима се Цвијић служио у овој научној области, Данеш с правом вели да су најразноврсније, и да најдубље продиру у суштину ствари. Заслугу што их је пронашао нимало не умањује факат, што су прилике у Србији биле за то нарочито повољне, и што су Цвијић (и његови сарадници) ближе стајали народу но испитивачи у другим земљама. Врло је корисна приложена карта Балканског Полуострва, на којој су, по аутентичним подацима самог Цвијића, хронолошки уцртани сви његови путеви од 1888 до 1925. Данешева студија је у основи научна, али ипак врло разумљива; она је пријатна за читање, и на њу треба да обратe пажњу не само стручњаци, већ и остали образован свет.

(Из „Prager Presse“, 17. II. 1926.
превео Б. Ж. М.).

Mgr.